

Maranathakerk 19 feb 2023 Exodus 22:20-26 Matteüs 5:38-48

(opmerking vooraf: 'vriendelijk bejegenen' Mt 5: 47 NBV21 in NBG1951 'groeten' )

Gemeente van Jezus Christus,

elkaar groeten is iets van alle tijden en alle plaatsen. Vroeger, toen we nog hoofddekse droegen, was er dat tikje aan de pet, even de hoed afnemen. Een glimlach, een knikje, even zwaaien. Een goeiemorgen, een vrolijk 'hoi' van een bekende die voorbij fietst. Soms maakt die ene groet je hele dag goed. Het doet wat met je. In de Bergrede lezing wordt het groeten dan ook in één adem genoemd met liefhebben.

De ierse schrijver Oscar Wilde wordt rond 1895 opgepakt en opgesloten vanwege een relatie met een jonge man van adel. Hij beschrijft in het boek 'De Profundis' ('uit de diepten'), wat het voor hem betekent dat iemand, een bekende, die ochtend in de gang naar de rechtszaal, even voor hem de hoed afnam, hem heeft gegroet. In de diepste vernedering iemand die hem toch nog ziet als mens die ook in de boeien nog met respect kan worden bejegend. ('Where there is sorrow there is holy ground')

De begroetingen waar Jezus van spreekt in de Bergrede gaan over een heel stelsel van wie wie groet. Wie mag, of moet, als eerste de groet uitspreken. Als jij door een persoon van aanzien gegroet wordt, dan is dat een eer, publiekelijk eerbetoon, dan ben je iemand. Maar iemand laag op de ladder kan niet zomaar een hoog geplaatste groeten. Een slaaf werd niet gegroet en had geen recht om te groeten.

Voor mensen op het werk, jonge mensen op school die te maken hebben met pestgedrag, begint elke dag met de verschrikking dat er voor jou niet een vanzelfsprekende collegiale normale groet is.

Dat simpele groeten, 'mogge', het houdt ons mensen samen, het doet ons goed, het is goud waard en het kost niks.

Wat doe je eigenlijk als je iemand groet? In de Bijbel en in de Islam, wens je iemand vrede. Assalam alaikum. Alle goeds voor jou. Maar doe je dat aan iedereen?

De Exodus lezing houdt ons een rijtje mensen voor die niet zomaar op 'vrede, alle goeds' kunnen rekenen. De vreemdeling, de weduwe en de wees, de arme, zij zijn afhankelijk van de welwillendheid van anderen, erger nog, zij zijn zeer kwetsbaar voor uitbuiting en onderdrukking.

Hoe krijg je anderen zo ver dat ze deze mensen niet uitbuiten, sterker nog, naar hen omkijken? Waar ligt de bron van ethiek? Waarom zou een mens het goede doen?

Laten we het rijtje langs gaan, te beginnen bij de vreemdeling in je samenleving.

Waarom zou je met hem medemenselijk omgaan? Omdat je weet, zegt het boek

Exodus, hoe hij zich voelt: je bent zelf vreemdeling geweest in Egypte. Dat is de reden waarom lotgenotengroepen zo werkzaam kunnen zijn. Je begrijpt elkaar, je hebt aan één woord genoeg. In de VS zijn er cafés voor Vietnamveteranen. Zwijgend aan de bar zitten, de dingen uitspreken doe je niet, dat gaat niet, maar het hoeft ook niet, want je weet: hij weet het ook.

Wat is de bron van ethiek? Bij de volgende twee in het rijtje, de weduwe en de wees wordt een tweede route gevolgd in de oproep tot medemenselijkheid, maar dat is wel een botte bijl methode. Als jij de weduwe en de wees onrecht aandoet, ga je er aan, dan zijn júllie vrouwen en kinderen weduwe en wees. Dat klinkt als een ongelooflijk onrechtvaardige straf. De vrouwen en de kinderen dragen de straf voor het feit dat hun in oordeel omgebrachte mannen andere weduwen en wezen met onrecht hebben behandeld. Maar let op, wie worden hier aangesproken? Mannen, volwassen sterke mannen, die geen idee hebben hoe het is om weduwe en wees in Israel te zijn. Tot hen wordt gezegd: kijk nou eens naar je eigen vrouw, je eigen kinderen, kijk naar je meest naasten: en stel je dan voor dat het hen overkomt. Een paardemiddel is dit dreigement. Maar het is kennelijk nodig. Rechtstreeks aanspreken lukt niet, de tekst neemt een omweg, via de naasten. Dan maar de botte bijl. Wellicht dringt het dan tot je door. Hoe het is om rechteloos te zijn.

Het staat er echt heel erg sterk: het hebreuws kan woorden versterken door ze te herhalen, en dat horen we hier drie keer gebeuren in één zin: als jij hem (de wees) verdrukkend verdrukt zodanig dat hij schreeuwt, schréeuwt tot Mij, zal Ik (de Heer) horen, hóren, zijn schreeuwen. Drie keer schreeuwen. Dan is mijn toorn ontbrand en blijkt God zelf je grootse tegenstander.

De derde methode om het hart van mensen te openen horen we bij de volgende uit het rijtje: de arme in je midden. Hij die geen eigen grond heeft, altijd afhankelijk.

Maar let op: die arme heeft ook nog een andere naam (in de vertaling hoor je dat niet): hij is ook je stamverwant, je volksgenoot, je vriend, je broeder, je makker, je maat, je bro, je homie, hij is niet zomaar iemand. Als jij hem geld leent leg hem dan geen rente op, daar zit het woord bijten in, als van een slang, leg hem dan geen bijtende rente op waar hij aan kapot gaat. Als je beslag legt op zijn mantel als onderpand, ga tegen het vallen van de avond naar je broeder, je volksgenoot en geef hem die mantel terug, het is zijn enige bedekking, de bedekking voor zijn huid. Dichterbij, meer levensnoodzakelijk kan je het niet zeggen. Want het kan in Israel, in Antakya, in Syrië, in Turkije, in Oekraïne zo verschrikkelijk koud zijn in de nacht.

Zien we hem gaan de schuldeiser? Zorgzaam elke avond die mantel terugbrengen? Je zou zeggen: dan gaat het groeten, het vrede wensen, haast vanzelf. 'tot morgen hè, dan zie ik hem wel weer terug', en dat zo door tot de schuld is afgelost. Zo zal het niet gegaan zijn in Israel, en zo gaat het ook niet in Nederland, als er beslag gelegd wordt op de inboedel door soms verschillende schuldafwikkelaars tegelijk. Laat dan tenminste het basale staan, een stoel in de kamer en een pan in de keuken.

De mantel als pand nemen, misschien heb je wel het récht dat te doen, maar als je je voorstelt hoe het voor de ander is: niet. Eigenlijk staat er: hoe haal je het in je hoofd beslag te leggen op de mantel van de arme. Want waarin zou hij 's nachts dan nog kunnen slapen? De derde oproep tot medemenselijkheid is zorgzaam, tot op de huid nabij, een uitzonderlijke zachtheid en felheid tegelijk. Herkén hem, de arme, hij is je naaste, je broer. Opnieuw horen we het woord 'schreeuwen': 'als hij, de arme, schreeuwt, zal Ik, Adonai, hem horen, want Ik ben genadig. Ik ben te bewegen, te ontroeren, bij mij is ontferming. Ik hoor'.

En dan zijn we bij de Bergrede. Bij die zin waarvan wij allemaal denken dat kan niet: 'Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse vader volmaakt is'.

Maar wat nu als dat woord 'volmaakt' in dezelfde lijn ligt als dat horen van God, bewogen zijn.

Het roepen, het schreeuwen, is in de Bijbel meestal tot God, en Hij hoort. Het grote verschil tussen God en mensen. Hij hoort altijd, bij Hem stopt en stukt dat niet, maar voordat de mens hoort moet er soms heel wat gebeuren. Ook omdat er vaak alles in het werk gesteld wordt om te voorkómen dat we het zullen horen. De vrije pers, die vertelt wat er echt gebeurt met mensen, kan worden verboden, terwijl kwaadspreken in de media een bijna ongebreideld bereik heeft. Koste wat kost moet in een oorlogssituatie voorkomen worden dat we elkaar herkennen als mens. En het werkt. Wij zijn bang voor de vreemdeling, voor de vluchtelingen stromen. Wanneer we ons bedreigd voelen herkennen wij elkaar niet. Dit soort gevoelens zijn realiteit, wij zijn mensen, geen heiligen. Maar juist omdat dit de realiteit is moet je als samenleving investeren in heldere structuren om zo goed mogelijk de poort open te kunnen houden naar medemenselijkheid. Klacht van dorpen: als er zoveel komen voel je je overspoeld, maar met een kleinere groep lukt het misschien wel. Wij mensen groeien het beste in medemenselijkheid als we de kans krijgen, vinden, de ene en de andere te ontmoeten. Hoe zeer we daar zelf ook naar verlangen blijkt uit de waardering voor de

documentaires van Sinan Can en Thomas Erdbrink. Door hun werk herkennen we mensen. Gaat ons hart open.

De poort naar je naaste is je hart. Dat is wat de wet, de Tora doet, die daalt altijd af naar de ene, de andere, dat ene moment. Vandaar dat rijtje mensen: vreemdeling, weduwe, wees, de arme, je volksgenoot, je naaste.

In de Bergrede tenslotte is het rijtje nog iets langer geworden. Nu komen we ook de vijand tegen. De vijand kan je volksgenoot zijn, je collega, je schoolgenoot.

Hij die jou niet groet met vrede maar op je wang slaat, als blijk van de grootste minachting. Opnieuw komen we verdrukking tegen waarmee een mens gedwongen kan worden tot onbetaald werk, de extra mijl. Opnieuw komen we de mantel tegen, waar een ander beslag op kan leggen. Maar dit keer gebeurt er iets anders. Nu wordt niet degene die neemt aangesproken, maar degene van wie geëist wordt. Die wordt op zijn vrijheid aangesproken, iets anders, iets onverwachts te doen, wil je mijn hemd? alsjeblieft heb je m'n mantel er ook nog bij. Let wel: dan loop je dus vrijwel bloot over straat. Een absurd advies, bedoeld om het systeem van de verdrukking, het kwaad, in z'n hemd te zetten.

Hier gaat een andere wereld open. Hier zien we Jezus zelf. Want het slaan op de wang horen we verder alleen nog in de lijdensgeschiedenis. Hij zelf zal die andere wang toe keren. Hij zelf zal de man met de mantel zijn van wie ook het hemd wordt afgenomen. Vernederd tot op de huid, geen bedekking meer. Wees gegroet koning der Joden. Ze hebben hem gedood, maar ze hadden hem niet.

Hij is het die ons op vrijheid aanspreekt. Op zijn vrijheid. Niet op letterlijkheid. De vrijheid om iets anders te doen dan het gangbare kwaad van ons eist kan er heel verschillend uitzien. Ghandi bood verzet in geweldloosheid, Zelensky bleef, hij vluchtte niet, en Rosa, weten we het nog, 65 jaar geleden, in de bus naar huis, een witte man eist haar zitplaats op, en Rosa stond niet op.

Amen

Maranathakerk Den Haag, 19 feb 2023, Erika van Gernerden